

mění, interpretace a předvídaní pravděpodobnostních jevů se nemůže náležitě rozvíjet primárními intuicemi, které zůstávají zanedbány v rudimentálním stádiu vývoje pod tlakem operačních schémat. Je proto v zájmu efektivní vědecké přípravy všech dětí rozvíjet intuitivní základnu, relevantní pro pravděpodobnostní myšlení a vytvářet tak ve vývoji intelektových schopností konstruktivní rovnováhu mezi determinovaným a možným.

Fischbein, jak vidíme, není v nebezpečí probabilistických extrémů. Primární a sekundární intuice, jak je vymezuje, jsou však konstrukty, jejichž zakotvení je nutné věnovat další úsilí. Další rozvíjení zkoumání v oblasti aktuální geneze pravděpodobnostního řešení problému si vyžádá nepochybně rovněž rozšíření okruhu metod, jichž autor užil. Důraz který autor klade na přenesení závěrů z oblasti pravděpodobnostního učení a myšlení do učebně výchovného procesu, je plně oprávněný. Závažnost, kterou má pravděpodobnostní předvídaní v procesu vědeckotechnického pokroku, by měla vést k prodiskutování těchto poznatků s pedagogy, kteří připravují osnovy jednotlivých předmětů školní výuky.

Josef Svancara

J. E. Birren, K. W. Schaie (edit.): **Handbook of the psychology of aging**. Van Nostrand Reinhold Company, New York 1977, XVII + 787 p.

V sérii děl věnovaných problematice stárnutí a stáří (*Handbook of the biology of aging, Handbook of aging and social sciences*) vychází první encyklopedické zpracování psychologických poznatků o věkových změnách psychických funkcí a osobností. Je to základní dílo, k němuž se budou po dlouhou dobu vracet zejména experimentálně a klinicky pracující psychologové. Stárnutí není však jen individuálním problémem, nýbrž eminentně důležitým komplexem otázek značného ekonomického a společenského dosahu. Můžeme sledovat, že se potřeby „třetího věku“ derou do popředí na celém světě a v mnoha zemích patří dosud mezi nezajištěné požadavky. Odrazem toho je také vzrůstající počet psychologických koncepcí, výzkumů, návrhů na opatření ve prospěch důchodců, a tedy také silně vzestupný trend publikací, zařazovaných obvykle do rámce gerontologické psychologie. Známí američtí představitelé této disciplíny, Birren a Schaie, zorganizovali práci na této publikaci tak, aby vzniklo reprezentativní dílo, zahrnující pojetí a teorie, výsledky z jednotlivých příbuzných disciplín (zejména biologie, fyziologie a sociologie), výsledky psychologických zkoumání a perspektivní problémy. Autorský tým čítá 43 odborníků, z toho však pouze 5 nepůsobí v U.S.A. Pět let uplynulo od původního projektu do začátku tisku a tato mezera je ovšem v některých kapitolách silně patrná. Cílem vydavatelů však bylo spíše vytyčení základního vztahového rámce problematiky věkových změn v dospělosti než vyčerpávající soupis prací. I když to není časté, chybí v některých kapitolách známé práce evropských autorů (slovanské se téměř nevyskytují). Kniha je typograficky vzorně vybavena, obsahuje řadu tabulek a grafů, má podrobný autorský a věcný rejstřík.

Obsah třiceti kapitol, autorsky zpracovaných nezřídka dvěma i více autory, je rozdělen do čtyř oddílů: (1) základní problémy, (2) biologické základy věkových změn chování, (3) vlivy prostředí a zdravotního stavu na věkové změny chování, (4) změny psychických procesů v průběhu stárnutí a stáří. Vzhledem k tomu, že anglický termín „ageing“, „aging“ (amer.) může být chápán v užším významu jako vztahující se ke stáří nebo v širším významu věkových změn, je namístě všimnout si definice, jak ji uvádějí Birren a Renner v první kapitole: „Aging se vztahuje k zákonitým změnám, k nimž dochází v dospělém geneticky reprezentativním organismu, žijícím v reprezentativních podmínkách prostředí a jež pokračují v průběhu chronologického věku“ (str. 4). Důrazem na geneticky reprezentativní organismus chtějí autoři vyloučit zřídka se vyskytující a neobvyklé změny, které nejsou typické pro většinu členů populace. Analogicky to platí o podmínkách prostředí. Autoři dále rozlišují (a) biologický věk, (b) psychologický věk, s nímž je úzce spjat pojem funkčního věku, a (c) sociální věk, který se vztahuje k rolím a zvyklostem individua ve vztahu

k ostatním členům společnosti. Podle pojetí autorů spadá psychologické zkoumání věkových změn do rámce experimentální gerontologie, která zahrnuje jak disciplíny biologické, tak společenské. Přesto, že biologickým základům je věnován druhý oddíl, jsou biologické teorie stárnutí (N. W. Shock) zařazeny do tohoto oddílu, v němž psychologické teorie zpracoval P. B. Baltes a S. L. Willis, historii gerontologické psychologie za 100 let nastínil nedávno zesnulý marxisticky orientovaný badatel K. F. Riegel a metodologické problémy naznačil K. W. Schaie, J. R. Nesselroade a M. F. Lowenthalová.

Ve druhém oddílu jsou dvě kapitoly věnovány CNS. Věkové změny autonomního nervového systému zpracoval Vladimír V. Frolkis z gerontologického ústavu v Kijevě. Dále je zde problematika psychofyziologie stárnutí a genetika chování.

Ve třetím oddílu jsou pozoruhodné zejména kapitoly věnované vlivu stressu a chorob na psychické změny v průběhu věku a možnostem transkulturního srovnávání procesu stárnutí (D. Gutmann).

Čtvrtý oddíl přináší maximum empirických výsledků v oblasti jednotlivých psychických funkcí. Například výsledky zkoumání motorických schopností v procesu stárnutí zde zpracoval známý badatel A. T. Welford, působící nyní v Austrálii, kapitola o věkových změnách inteligence je z pera Jacka Botwinicka, změnám osobnosti se věnuje ve své kapitole B. L. Neugartenová, mravní problémy ve stáří řeší anglická psycholožka Chownová, klinickému zkoumání stáří se věnuje K. W. Schaie a J. P. Schaie.

Je pochopitelné, že ve zpracování jednotlivých kapitol se odráží jak individuální přístup zpracovatelů, tak povaha problematiky. Při značném rozsahu díla se nelze vždy naprosto vyhnout opakování. Nikde však nevzniká dojem nežádoucí redundance. V celkové koncepci se vydavatelé výrazně liší od pojetí evropských autorů, např. Anaňjeva a Thomaeho. Z našeho hlediska zde není vždy náležitě zahrnuto začlenění věkových period stáří do kontinuity životní dráhy člověka. Formující vliv životních podmínek je sice zahrnut ve speciální kapitole, ale v celé řadě ostatních kapitol tento zřetel postrádáme, i když je to na místě, aby empirické výsledky byly uvedeny do vztahu k faktorům a determinantám, jež se v nich odrážejí.

Vcelku však je vydání recenzované publikace velmi závažným a záslužným činem; dokumentuje hlavní trendy gerontologické psychologie na Západě a poskytuje četné empirické údaje, umožňující srovnání s výsledky, k nimž dospíváme v odlišných životních podmínkách stárnoucích občanů socialistické společnosti.

Josef Švancara

